

Tieteellisen tiedon välittyminen

LAAKSOVIRTA, Tuula H. Tieteellisen tiedon välittyminen yhteiskuntaan. Tutkimus tieteellisen tiedon (lääketiede) välittymisestä ja välittämisestä terveyspolitiikan alueella Suomessa. Acta Universitatis Tamperensis. Ser A vol 210. Tampere 1986. 270 s.

Tutkimuksen tarkoituksena on ollut "kuvata ja selittää terveyspolitiikan alueella tieteellisen tiedon välittymistä ja sen kautta hahmotella tieteellisen tiedon välittymisen säännönmukaisuuksia." Tämän sisällöllisen tavoitteen ohella oli myös pyrkimyksenä "kehittää tiedon välittymisen tutkimisen metodologiaa".

Työ jakautuu kahteen saman laajuiseen pääosaan. Niistä ensimmäinen on johdatusta kirjastotieteen ja informatiikan sekä tutkimuskohteen reaali- ja teorianhistoriaan, ongelma-alueen peruskäsitteisiin ja tutkimuksen metodologiaan. Tämä osa on tutkimuksellisesti itsenäinen ja toimii ilman työn empiiristä osaa. Sen tarkasteluista useat osoittavat Laaksovirran perehtyneisyyttä tieteenalaansa ja tutkimuksensa ongelma-kenttään. Tutkimusongelman hahmottamisen kannalta oleellinen on informatiikan historiaan ja nykysuuntauksiin perustuva kahtiajako "tieteellisen kommunikaation analysoinnin linjaan" ja "informaation hallinnan linjaan". Laaksovirta nojaa tutkimuksessaan lähinnä edelliseen, tieteen-tutkimuksesta vaikutteita saaneeseen suuntaukseen hahmottaessaan tieteellisen tiedon välittymisen prosessin kokonaisuudeksi, jossa useat subjektit vaikuttavat tietoa luoden, muokaten ja vastaanottaen. Tämä suuntautuminen tulee esille myös tiedon käsitteen korostamisena ja selvän eron tekemisenä informaation käsitteeseen. Kysymys on tiedon ei informaation välittymisestä.

Tämä käsitteellinen erottelu ei kuitenkaan ole täysin johdonmukainen. Laaksovirta on koonnut oman tiedon määritelmänsä kahdesta määrittelystä, jotka ovat osin ristiriidassa keskenään.

Tutkimuksen teoreettisessa osassa nousee keskeiseksi tieteellisen tiedon ja arkitiedon välinen suhde ja kysymys

siitä, mitä tuossa suhteessa tapahtuu tiedon välittymisen prosessissa tieteestä 'arkeen'. Käsitellessään tieteen popularisointia Laaksovirta määrittelee sen tieteellisen tiedon muuntumiseksi arkitiedoksi. Tähän mielenkiintoiseen ajatusmalliin sisältyy kuitenkin ongelmia, jotka johtuvat hänen tavastaan määritellä tiedon lajeja. Toisaalta Laaksovirta tosin määrittelee popularisointia tieteellisen tiedon ja arkitiedon yhdistämiseksi ja käsittelee tieteellisen ja arkitiedon suhdetta varsin onnistuneella tavalla.

Analysoidessaan tieteellisen tiedon välittymisen teorioita Laaksovirta on rajoittunut lähinnä oman tieteenalan - kirjastotieteen ja informatiikan - piirissä tuotettuun aineistoon. Laajennukset ovat etupäässä yleisten yhteiskuntatieteiden suuntaan. Työmäärän karsimisen ja oman tieteenalaidentiteetin kannalta esimerkiksi tiedotusopin rajaaminen tarkastelujen ulkopuolelle saattaa olla perusteltua. Näin on kuitenkin menetetty paljon selkeää tietoa, joka olisi auttanut tiedon välittymisen hahmottamista kokonaisprosessina. Erityisesti se keskeinen ajatus, että tieteellisen tiedon välittymisessä tapahtuu tiedon luovaa muokkaamista useassa eri vaiheessa eri subjektien toimesta olisi saanut runsaasti teoreettista tukea semiotiikasta.

Siirtymä teoreettisesta empiiriseen osaan on selvä sekä työn jäsenyyksessä että sisällössä. Teoreettinen osa tarjoaa kuitenkin II osan lukemiseen hedelmällisen tulkintakehyksen. Alkuosan teorioita palautetaan kuitenkin melko harvoin mieleen empiiristen tarkastelujen yhteydessä, jotka toimivat suurelta osin laajan tutkimusaineiston ehdoilla.

Teoreettisen ja empiirisen osan selvä rajautuminen johtuu osaksi siitä, että haastatteluaineistot koottiin vuosina 1980-82 ja merkittävä osa teoreettisesta työstä tehtiin vasta aineiston keruun jälkeen tai sen aikana. Peruskäsitteet sellaisina kuin ne esiintyvät valmiissa työssä eivät voineet vielä ohjata empiirisen työn suunnittelua.

Empiirinen tutkimus selvitteli tieteellisen tiedon välittymistä eräiden valtion tutkimuslaitosten ja lääketieteellistä tietoa käyttävien organisaatioiden kannalta. Suhteessa tieteelliseen tietoon eriteltiin tutkijoiden, tiedon välittäjien ja tiedon käyttäjien käsityksiä. Tutkimuslaitosten

eri tasoilla työskentelevää henkilökuntaa, kirjastonhoitajia, informaattikkoja, tiedottajia ja tiedon käyttäjiä haastateltiin noin 90 soveltamalla ns. teemahaastattelumenetelmää. Siinä haastattelun teemat käydään läpi keskustelunomaisesti, jolloin haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutuksen tuloksena voidaan saada esille näkökulmia, jotka strukturoiduissa haastatteluissa jäisivät usein piiloon. Teemahaastattelu on suuritöinen aineiston keruun tapa, mutta tässä tutkimuksessa se on ollut ilmeisen tarkoituksenmukainen ja onnistunut. Osallistumalla itse haastatteluiden suorittamiseen tutkija on vielä vahvistanut aineiston tasoa ja omaa mahdollisuuttaan tulkita saatavia tuloksia.

Haastatteluaineiston ohella koottiin arkisto- ja tilastomateriaalia tutkittavista organisaatioista. Yhdessä nämä aineistot teettivät varsin suuren työmäärän, jonka tuloksena kertyi tutkimusongelman kannalta käyttökelpoinen tiedosto.

Empiiristen aineistojen pohjalta syntyy elävä ja monivaihteinen kuva prosessista, jossa terveystieteellistä tietoa luodaan, välitetään ja käytetään. Runsaisiin sitaatteihin perustuva tarkastelu näyttää toimivan. Tosin paikoitellen jää kaipaamaan tutkijan omaa panosta, kun taas joissakin kohdin tehdään ilmeisesti liiankin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Tämä johtopäätösten teon ongelma on tavanomainen laadullisia tutkimusaineistoja käytettäessä.

Omasta näkökulmastani vaikutti erityisen mielenkiintoiselta tarkasteltujen valtion tutkimuslaitosten ja niiden henkilöstön suhde tieteeseen, tutkimukseen ja tieteellisen tiedon välittymiseen ja hyväksikäyttöön. Valtion erityistutkimuslaitosten ilme näytti yllättävän akateemiselta. Toinen, ehkä yleisempääkin mielenkiintoa herättävä teema oli eri tutkittavien ryhmien suhtautuminen tieteellisen tiedon popularisointiin.

Empiirisistä tuloksista ja niihin perustuvista yleistyksistä epäilen eniten "akateemisten tieteellisen tiedon välittymisen mallia", joka on pääasiassa yhden strukturoidun kysymyksen vastausjakautuman yleistäminen. Laaksovirta käytti aiemmassa lääkäreitä koskevassa tutkimuksessaan samaa kysymystä: "Mistä lähteistä saatte a) lääketieteellistä b) muuta tarvitsemaanne tutkimustietoa?" Kun lää-

käritutkimuksessa 90 % ja tässä tutkimuksessa 69 % 35 tiedonkäyttäjistä sanoivat saavansa oman alan ammattijulkaisuista melko tai erittäin usein lääketiedettä koskevaa tutkimustietoa, yleistää Laaksovirta 'mallinsa' ensimmäisessä kohdassa tulosta korostamalla ammattijärjestöjen roolia tieteellisen tiedon uudelleen luoja ja välittäjänä yleensä akateemisissa ammateissa.

Tällainen yleistys olisi edellyttänyt ainakin kahden seikan pohtimista ja perustelua. Ensinnäkin jää epäselväksi se, missä määrin ns. ammattilehdet ovat vain ammattijärjestöjen toimintaa. Monilla aloilla julkinen valta ja työnantajapuoli julkaisee lehtiä, jotka mielletään ammattilehdiksi. Toiseksi ei ole perustelematta selvää, että lääkärit ja muut terveystieteiden alueella toimivat akateemiset työntekijät voisivat edustaa kaikkia akateemisia ammatteja tiedon välittymisen suhteen. Pikemminkin voisi ajatella, että lääketieteen alueella tutkimuksen ja käytännön suhde poikkeaa useimmista tieteiden ja yhteiskunnallisen käytännön alueista ja jo tämä aiheuttaa tiedonvälityksessä erityispiirteitä. Toisaalta ei ole vaikea löytää akateemisia aloja, joilla esitetty malli ei ainakaan päde. Esimerkiksi sopisi kaikkein akateemisiin ammattikunta eli tutkijat eri tieteenaloilla. Heidän tiedonhankinnastaan olisi myös olemassa suuret määrät tutkimustietoa.

"Akateemisten mallin" kolmas osa voidaan epäilemättä yleistää lääketieteen alueen ulkopuolellekin. Sen mukaan tutkijakoulutus ja tieteellinen orientaatio vaikuttavat edistävästi tieteellisen tiedon välittymiseen. Tämä tosin tuntuu itsensä selvyydeltä.

Teorian ja empirian eksplisiittinen kytkeminen toteutuu keskeisiltä osin työn kolmannessa vaiheessa. Siinä arvioidaan tuloksia ja tutkimusmetodia sekä pohditaan esille nousseita jatkotutkimusaiheita.

Kokonaisuutena Laaksovirran väitöskirja on tärkeä kahdesta syystä. Ensinnäkin Tampereen yliopistossa varsin nuoren tieteenalan kolmantena väitöskirjana sillä on merkitystä alan itseanalyysin kannalta ja kehityksen suuntaajana. Toiseksi se nostaa esille keskeisiä näkökulmia tieteellisen tiedon tuottamisen, välittämisen ja hyväksikäytön alueilta. Riippumatta siitä, kutsutaanko yhteiskuntaamme tie-

to- vai informaatioyhteiskunnaksi, tieteen tuottaman tiedon välittyminen on oleellinen kysymys.

Pertti Suhonen

Peeärrä on pahasta - entäs sitten?

BLYSKAL, Jeff & Marie. PR: How the Public Relations Industry Writes the News. New York: William Morrow and Company, Inc., 1985. 241 s.

PR, siis nyky-suomalaisittain tiedotustoiminta, sen kuin vain voimistaa otettaan toimituksista. Symbioosi sen kuin vain tiivistyy. PR on sofistikoitunut ja jättänyt jo aika päiviä taakseen "lehdistö-agenttien" ajan kömpelyydet. PR-miehet ovat vihdoin saaneet sen mitä ovat pitkään halajaneet: tunnustetun aseman omissa organisaatioissaan.

Näin sen näkevät Jeff ja Marie Blyskal - kuvatessaan peeärrän vaikutusta joukkotiedotukseen nykypäivän Yhdysvalloissa.

Kirja on aika lailla historiaton. Kirjoittajat kirjoittavat kuin eivät olisi tietoisia siitä, että "PR:n isä" Ivy Lee pani vanhan Rockefellerin esiintymään valokuvaajien edessä nykyajan malliin jo ennen ensimmäistä maailmansotaa. Tai että "lehdistöagenttuurivaiheen" lisäksi on moni PR:n tarkastelija erotellut tässä kehityksessä muitakin vaihteita.

Mutta jos joku haluaa saada havainnollisen kuvan siitä, millaisia temppeja PR-miehet tänä päivänä harjoittavat, niin siitä vain Blyskaleita lukemaan. Kirja on täynnä kiintoisia caseja.

Yksi case on Case Grenada, loppuvuodelta 1983. Blyskalit soimaavat - ja ehkä ihan syystä - sitä laajaa sopulilaumaa, joka antautui USA:n invaasiovoimien julkistaman "tiedotussulun" edessä; ja joka tyytyi perustamaan tapahtumakuvauksensa USA:n puolustusministeriön tiedonantoihin ja fotopakkausiiin. Blyskalien sankareita ovat - ja ehkä ihan syystä - New York Postin miehet, jotka

yksinä harvoista hoitivat itsensä Barbados-saarilta veneellä Grenadalle.

Yhdysvaltain yli 100.000 henkilöä käsittävä PR-väki on leimautunut Blyskalien silmissä "orkestroijiksi" (muistettakoon, että jo Mussolini puhui maansa lehdistön orkestroinnista). Kirjoittajat esittelevät niitä jo monista aiemmista yhteyksistä tuttuja lukuja jotka kertovat USA:n sanomalehtien jutuista 40 tai jopa 50 prosentin olevan PR-lähtöisiä. Jopa New York Timesin kaltainen laatulehti on liian varomaton ja naiivi PR-miesten kavaluuden edessä, väittävät Blyskalit.

* * *

Kyseisen kirjan kaltaisia ravisteluteoksia tarvitaan. Niin journalistien kuin suuren yleisönkin on syytä saada aika ajoin muistutuksia siitä, että toimituksen riippuvuus ulkopuolisista lähteistä voi olla yhä vain kasvamassa. Ja journalisteista itsestään ei ehkä ole tämän toittotajiksi; he ovat ehkä sittenkin liian pitkälle asianosaisia - mukavuudenhaluisia symbioosissa viihtyjiä.

Vaikka eiväthän Blyskalit tietenkään ole ensimmäisinä asialla. Tiedotustoiminnan ja journalismin välisiä yhteyksiä on yhdysvaltalaisesta näkökulmasta analysoitu viime vuosina esimerkiksi teoksessa Rubin (1977). Ruotsissa ilmestyi hiljan Olssonin voimakkaasti kantaa ottava teos (1984). Unohtamatta omasta maastamme esimerkiksi Miettisen lisensiaattityötä (1977) tai Helven tutkielmaa (1968). Jälkimmäinen ansaitsee pienimuotoisuudestaan huolimatta huomion, sillä se lienee ollut ensimmäinen yliopistollinen tutkielma, jossa otettiin tarkasteltavaksi tiedotustoiminnan vaikutukset journalismiin.

Toisaalta näkökulma Varokaa-Kavala-Peeärrää voi tuntua jo puisevan monesti toistetultakin. Columbia Journalism Reviewin arvostelussa (Boot 1985) osutaan epäilemättä oikeaan todettaessa Blyskaleiden näkökulma PR:ään "kohtuuttoman moralistiseksi".

* * *

PR:n vaikutuksen luonnetta pitäisi siis problematisoida pidemmälle.

Sopii esimerkiksi kysyä, onko ulkolähtöisen toimituksellisen aineiston suhteel-